

Z okazji 100-lecia urodzin profesora Zdzisława Czepego

Wiesław Ziaja

Zakład Geografii Fizycznej
Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej
Uniwersytet Jagielloński w Krakowie
wieslaw.ziaja@uj.edu.pl

100-LECIE URODZIN PROFESORA ZDZISŁAWA CZEPEGO (1917–1991)

Sesja poświęcona 100-leciu urodzin Profesora Zdzisława Czepego – wybitnego badacza polarnego oraz projektodawcy i prekursora interdyscyplinarnych badań Sørkaplandu przez wyprawy UJ – odbyła się 16 listopada 2017 r. w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego. W sesji wzięło udział około 70 osób, w tym syn Profesora pan Tomasz Czepe wraz z małżonką panią Marią Czepe i córka Profesora pani Marta Czepe.

Sesję otworzył dyrektor Instytutu pan dr hab. Marek Drewnik o godz. 10:00, a zaraz potem autor tego sprawozdania przedstawił życiorys Profesora. Pani prof. dr hab. Krystyna German – wieloletnia współpracownica Profesora i Jego następczyni na stanowisku kierownika Zakładu Geografii Fizycznej – wygłosiła referat pt. Geografia fizyczna kompleksowa i ochrona środowiska w twórczości profesora Zdzisława Czepego. Następnie pan mgr Adam Krawczyk – główny współpracownik Profesora w organizacji wypraw polarnych UJ – przedstawił referat pt. Profesor Zdzisław Czepe i Jego Spitsbergen.

Po nim referat pt. Zdzisław Czepe – geograf uniwersalny i obrońca Ojczyzny wygłosił autor tej noty.

Po referatach odczytano okolicznościowe listy od osób, które nie mogły być obecne (w kolejności nadesłania): pani prof. dr hab. Joanny Pociask-Karteczki z IGiGP UJ, siostry mgr Marii Czech (wieloletniej pracownicy Zakładu Geografii Fizycznej IGiGP UJ, aktualnie przełożonej Klarysek w Sandomierzu), pana prof. dr hab. Jacka Jani z Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego (przewodniczącego Komitetu Badań Polarnych PAN), pana dr Marka Kędziory (wypromowanego przez Profesora) i pana prof. dr hab. Bronisława Kortusa (byłego dyrektora IGiGP UJ). Wszyscy podkreślali wybitną pozycję naukową Profesora oraz Jego wielką życzliwość i wspaniałe podejście do ludzi.

Potem nastąpiły osobiste wspomnienia uczestników sesji.

Pierwszy zabrał głos pan prof. dr hab. Kazimierz Klimek wspominając zajęcia terenowe (wykonywanie map pod Zalew Soliński) z mgr Z. Czepeem w Bieszczadach w 1954 r. Wskazał na skromność i urok osobisty Profesora. Poruszył też kwestie lotnicze w Jego życiu przedwojennym zapytując, czy prawdą jest, że latał On na szybowcach w Równicy pod Zagórzem, co potwierdził syn

Profesora, pan dr hab. Tomasz Czeppe, profesor PAN, który przypomniał związki rodzinne Profesora z lotnictwem (Jego starszy brat był inżynierem wojskowym – lotnikiem, a szwagier wybitnym konstruktorem lotniczym).

Swoje kontakty z Profesorem wspomniął pan dr hab. Jarosław Balon, zastępca dyrektora IGiGP UJ, wyrażając wdzięczność za Jego bezpośredniość w kontaktach ze studentami i asystentami oraz życzliwość.

Pan prof. dr hab. Krzysztof Birkenmajer, towarzysz wypraw Profesora i honorowy przewodniczący Komitetu Badań Polarnych PAN, podkreślił rzetelność badań, urok osobisty i skromność Profesora, jak również Jego oddanie idei badań polarnych mimo ówczesnych trudności ich prowadzenia; zarysował też polityczno-finansowe uwarunkowania polskich badań polarnych w latach 60. i 70. XX w.

Pani mgr Marta Bąbka – wieloletni pracownik IGiGP UJ – stwierdziła, że profesor Z. Czeppe był nie tylko wybitnym uczonym, lecz także wspaniałym człowiekiem, bardzo serdecznym dla wszystkich; przypomniała, że cieszył się uznaniem profesora Mieczysława Hessa, który od razu po nominacji na rektora UJ w 1978 r. wszczął starania o tytuł profesora dla docenta Z. Czeppego.

Pan mgr Mariusz Kuczek (wypromowany przez Profesora, uczestnik dwóch wypraw UJ na Spitsbergen) wspomniął serdeczny i pełen ciepła stosunek profesora Z. Czeppego do studentów i w ogóle do ludzi oraz jego zasadę unikania konfliktów. Podkreślił, że przy rozwiązywaniu różnych problemów do dziś kieruje się kryterium, jak do danej sprawy podszedłby Profesor – jego „guru”.

Pan prof. dr hab. Tadeusz Niedźwiedź (klimatolog, wieloletni pracownik Instytutu Geografii UJ, a potem IMiGW i Uniwersytetu Śląskiego) wyznał, że podjął studia na UJ, ponieważ jako uczeń liceum (w Białej Podlaskiej) interesował się badaniami polarnymi i czytał Listy zza kręgu polarnego nadsyłane przez Z. Czeppego do *Poznaj Świat*. W 1959 r. ich Autor został opiekunem jego I roku studiów. Wspominając rozmowy z Profesorem o wlatywaniu samolotów bojowych w chmury burzowe, zapytał, czy sam Profesor był w tej sytuacji, czego w odpowiedzi nie wykluczył syn Profesora, pan dr hab. Tomasz Czeppe.

Pan prof. dr hab. Jan Chochorowski (uczestnik wypraw UJ i innych, były dyrektor Instytutu Archeologii UJ) podkreślił, że profesor Z. Czeppe, przy wydatnym udziale mgr Adama Krawczyka, zainspirował polskie badania archeologiczne w Arktyce, wciągając archeologów do wypraw UJ na Sørkapp Land; na Jego życzenie zaprojektował okładkę *Biuletynu Polarnego*; napomknął też, że pozostaje aktywny w zakresie archeologii arktycznej.

Pani prof. dr hab. Maria Olech (uczestnik dwóch wypraw UJ na Spitsbergen i wielu wypraw antarktycznych, były kierownik Zakładu Badań

Z okazji 100-lecia urodzin profesora Zdzisława Czepego

i Dokumentacji Polarnej im. Prof. Z. Czepego Instytutu Botaniki UJ) wspomniała z wdzięcznością Profesora, który w 1982 r. wciągnął ją, wraz z profesorem Eugeniuszem Dubielem (również obecnym na sesji), do badań polarnych – o czym zawsze marzyła – mimo dużych oporów ich dyrektora Instytutu. Jako zastępca redaktora *Biuletynu Polarne* przypomniała, że profesorowie Z. Czepe i Andrzej Manecki zredagowali wspólnie pierwszy numer tego pisma, ale ukazał się on po odejściu profesora Z. Czepego.

Pan prof. dr hab. Krzysztof Koreleski z Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie (specjalista nauk rolniczych, inżynierii środowiska i gospodarki przestrzennej), pierwszy doktor wypromowany przez docenta Z. Czepego w 1971 r., podkreślił, że był On mu bardzo życzliwy i pomocny w pracy doktorskiej na temat erozji gleb lessowych. Wiedza geograficzna, którą nabył od Niego jest mu wciąż bardzo bliska.

Dalszy ciąg wspomnień i rozmów między uczniami, przyjaciółmi i dziećmi Profesora kontynuowano po południu przy tradycyjnej lampce wina.

Tu warto podkreślić, że niektórzy z uczestników nie znali się bliżej przed sesją, ponieważ Profesor działał na kilku polach dość oddalonych od siebie, częściowo omówionych w wygłoszonych referatach.

Zdzisław Czepe urodził się 22 listopada 1917 r. w Limanowej, jego rodzinną miejscowością były Ciężkowice na Pogórzu Karpackim. Pierwsze badania fizycznogeograficzne – grot na Bukowcu – przeprowadził i opublikował jako uczeń Państwowego Gimnazjum w Jaśle (Czepe 1936). W 1936 r. podjął studia w Instytucie Geograficznym UJ, którego dyrektorem był profesor Jerzy Smoleński. Jego zajęcia terenowe – tzw. wycieczki – musiały być fascynujące merytorycznie i towarzysko, skoro były student Z. Czepe wielokrotnie je wspominał, również w rozmowach ze mną (Profesora poznałem w 1977 r. dołączając do Jego seminarium). Drugie miejsce we wspomnieniach Profesora o nauczycielach z Instytutu zajmował wykładowca kartografii Stanisław Korbel, a zwłaszcza jego pragnienie objaśniania zawłości kartograficznych także poza zajęciami, np. przy pomocy rysunku na rynnicy, gdy spotkał studenta na ulicy.

Po wybuchu II wojny światowej student Z. Czepe wycofał się na południowy wschód Polski jako opiekun rodzin oficerów Wojska Polskiego ze Śląska, skąd przez Stryj i Czerniowce dostał się do Bukaresztu, a stamtąd przez Jugosławię i Włochy do Francji, do obozu wojskowego w Coëtquidan (Czepe, German 2010). Wyniósł stamtąd wyrażane do końca życia przekonanie o wyjątkowej małostkowości Francuzów wobec żołnierzy polskich pragnących walczyć z Niemcami.

Po przeszkoleniu uzyskał stopień kaprała podchorążego, a w kampanii francusko-niemieckiej 1940 r. wziął udział jako plutonowy podchorąży 3 Dywizji Piechoty. Po klęsce Francji pod koniec czerwca 1940 r. dywizja ta ewakuowała się do Wielkiej Brytanii (Czeppe, German 2010). Ostatnim rozkazem, jaki dostał w tej kampanii była organizacja pogrzebu polskich oficerów, którzy popełnili samobójstwo na wieść o klęsce. Zadanie to – wykonane z pomocą francuskich kobiet (opłakujących tragedię, jak wspominał) – groziło niewolą lub śmiercią wskutek wycofania się dywizji w międzyczasie.

Jednak plut. podchor. Z. Czeppe (z kolegą) spotkał żołnierzy 1 Brygady Pancерnej generała S. Maczka i ewakuował się z nimi do Wielkiej Brytanii. Tam 1 lipca 1940 r. został dowódcą drużyny w 5 Kompanii Strzelców 2 Batalionu 1 Brygady, która zajęła pozycje w okolicach St Andrews na wybrzeżu hrabstwa Fife w Szkocji (Czeppe, German 2010). Byłem tam z Profesorem we wrześniu 1980 r., widziałem Jego sentyment do znanych sobie miejsc i wielki szacunek okazywany mu przez miejscowych. Mimo późniejszej zdrady zachodnich aliantów na rzecz Sowietów, Profesor zachował dobre wspomnienie o godnym przyjęciu i traktowaniu polskich żołnierzy przez Brytyjczyków w 1940 r. oraz ich woli walki z Niemcami.

W lecie 1941 r. zgłosił się do lotnictwa. Po gruntownym przeszkoleniach – radiowym, ogniowym strzelców pokładowych i bombowym – które trwały od października 1941 r. do końca września 1942 r., odbył pierwszy lot bojowy w dniu 25 urodzin, a 1 grudnia 1942 r. został mianowany podporucznikiem. Loty bojowe w Dywizjonie Bombowym 300 im. Ziemi Mazowieckiej odbywał do końca 1943 r., głównie nad Zagłębie Ruhry, Hamburg, porty i szlaki niemieckiej marynarki wojennej. Ppor. Z. Czeppe miał szczęście – przeżył 29,5 bojowych lotów (przeliczeniowych, bo ich część zaliczano jako połówki) i awansował na porucznika. 1 kwietnia 1944 r. został skierowany na studia geograficzne w Birbeck College Uniwersytetu Londyńskiego i do pracy w Pracowni Geograficznej Rządu Polskiego, a potem w Zakładzie Geografii Ministerstwa Informacji RP pod kierownictwem profesora Bogdana Zaborskiego (Czeppe, German 2010), którego dość często wspominał.

Brał udział m.in. w opracowywaniu map do inwazji na Normandię, planów rozwoju Polski powojennej i podręczników dla polskich szkół w Anglii. W 1946 r. został odwołany do obozu wojskowego w Dussholm Lodge, w październiku zdecydował się na – ryzykowny dla oficera RAF – powrót do kraju. Wiosną 1947 przyплыł do Gdyni, a od września podjął pracę jako asystent w Katedrze Geografii Fizycznej Uniwersytetu Wrocławskiego. Magisterium uzyskał w 1948 r. (Czeppe, German 2010).

Z okazji 100-lecia urodzin profesora Zdzisława Czeppego

W pracy magisterskiej „Z morfologii Gór Stołowych” (Czeppe 1952) dowiódł, że ich wierzchowina ścina różne utwory geologiczne, więc jest powierzchnią zrównania, a nie strukturalną, jak sądzono wcześniej.

W 1948 r. ożenił się ze Stanisławą Policht – geografem z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie – i założył rodzinę. W 1949 r. powrócił do Instytutu Geografii UJ jako asystent, w 1952 r. został starszym asystentem, a w 1956 r. adiunktem w Katedrze Geografii Fizycznej. W latach 1951–1957 wykładał równocześnie geomorfologię i kierował Sekcją Geografii na Wydziale Zaocznym WSP w Krakowie (German, Ziąja 1999). Powrócił też do badań w Karpatach zbierając materiały i obserwacje do pracy o procesie sufozji (Czeppe 1960).

Wyjeżdżając na Spitsbergen mgr Z. Czeppe miał 40 lat i choć był wybitnym uczonym, jego kariera była opóźniona przez II wojnę światową i sowiecką okupację kraju (był blokowany jako były lotnik RAF). Udział w Polskiej Ekspedycji III Międzynarodowego Roku Geofizycznego 1957/1958 stał się dla niego szansą dalszego rozwoju. Wykorzystał ją w pełni przeprowadzając oryginalne badania dynamiki mrozowych ruchów gruntu i procesów morfogenetycznych metodami nowatorskiego wówczas eksperymentu polowego.

Jako członek grupy zimującej wziął udział w budowie Polskiej Stacji Polarnej na północnym wybrzeżu fiordu Hornsund nad zatoką Isbjørnhamna, gdzie spędził ponad rok, od lata 1957 do lata 1958. Jego całoroczne badania były skorelowane z obserwacjami meteorologicznymi, w których prowadzeniu także brał udział. Dodatkowe badania przeprowadził po obu stronach Hornsundu na wyprawach letnich 1959 i 1960. Zebrane wyniki błyskotliwie zinterpretował w powiązaniu ze znanymi mu (z obserwacji i literatury) cechami innych (niż rzeźba terenu) elementów środowiska. W ciągu kilku lat uzyskał doktorat i habilitację, przez co został uznanym międzynarodowym autorytetem w zakresie geomorfologii peryglacialnej.

Novum Jego pracy doktorskiej „Roczny przebieg mrozowych ruchów gruntu w Hornsundzie (Spitsbergen) 1957–1958” (Czeppe 1961) polegało na weryfikacji licznych hipotez o przyczynach i przebiegu procesów formujących grunty strukturalne na podstawie wnikliwych obserwacji. Praca, z obszernymi streszczeniami po angielsku i rosyjsku, uderza perfekcyjną dokumentacją wyników i wniosków oraz zwięzłością. Tymi samymi walorami odznacza się Jego rozprawa habilitacyjna *Przebieg głównych procesów morfogenetycznych w południowo-zachodnim Spitsbergenie* (Czeppe 1966).

Jak podkreślił profesor Jan Szupryczyński, uczestnik wypraw letnich III MRG, na Kongresie Geografii Polskiej 2018, wyniki tych badań –

fundamentalne dla dynamicznej geomorfologii peryglacialnych obszarów arktycznych – zachowują do dziś aktualność i są częściej cytowane za granicą niż w Polsce.

Oprócz tych dwóch fundamentalnych prac Z. Czepe opublikował szereg artykułów, w których zawarł wyniki swych badań i obserwacji arktycznych. Niektóre z nich mają charakter wstępnych przyczynków albo zarysów ze wspomnianej już problematyki. Inne to odrębne studia dotyczące m.in. znaczenia wody płynącej i procesów eolicznych w formowaniu rzeźby terenu oraz rozwoju nadmorskich wałów burzowych (Krawczyk 1993; Krawczyk, Ziaja 1993). Za wyjaśnienie procesu eksfoliacji skał w klimacie zimnym (Czepe 1964) dostał nagrodę Kongresu Międzynarodowej Unii Geograficznej w Londynie, w 1964 r. (German, Ziaja 1999).

W 1965 r. Z. Czepe uzyskał stanowisko docenta, w 1966 r. został kierownikiem Zakładu Geografii Regionalnej przekształconego w 1968 r. w Zakład Geografii Fizycznej, funkcję kierownika tego zakładu pełnił do przejścia na emeryturę w 1988 r. Zaangażował się wówczas w szereg badań, najpierw geomorfologicznych, a potem w zakresie nowych wówczas dziedzin – geografii fizycznej kompleksowej (ekologii krajobrazu) i ochrony środowiska. Budując polskie podstawy tych dwóch dziedzin bardzo rozszerzył swój horyzont naukowy stając się geografem uniwersalnym, z dalekowzroczną wizją rozwoju swych uczniów (German, Ziaja 2000). Ze względu na profil naszego pisma pomijam pozapolarne aspekty tej twórczej i organizacyjnej aktywności Profesora, bardzo rozległe i o dużym znaczeniu dla rozwoju geografii polskiej i jej zastosowań w praktyce. Ta zmiana Jego podejścia do nauki – od ściśle geomorfologicznego do kompleksowo geograficznego, a nawet przyrodniczego – zaowocowała także w dziedzinie badań polarnych. Profesor postanowił przeprowadzić interdyscyplinarne badania przyrodnicze i historyczno-archeologiczne w skali regionalnej. W tym m.in. celu, z poparciem rektora UJ profesora Mieczysława Hessa, utworzył w 1979 r. Pracownię Dokumentacji Badań Polarnych w Instytucie Geografii UJ, która zorganizowała cykl interdyscyplinarnych, prawie corocznych, letnich wypraw naukowych UJ na Sørkappland w latach 1980–1991. Była to wówczas pracownia dwuetatowa, w której byli zatrudnieni mgr A. Krawczyk i mgr W. Ziaja do roku 1986, a potem na jego miejscu mgr M. Kuczek. W 1997 r. pracownia ta weszła w skład Zakładu Badań i Dokumentacji Polarnej im. Prof. Z. Czepego w Instytucie Botaniki UJ.

Podczas wypraw 1957–1960 Sørkappland, widoczny po południowej stronie fiordu Hornsund, jawił się mgr Z. Czepeemu jako wymarzony obszar szeroko zakrojonych badań podstawowych, których jednak on sam nie mógł tam prowadzić ze względu na swoje zadania w III MRG. Musiał więc poprzestać na obserwacjach podczas krótkich wypadów łodzią, uzupełnianych informacjami od

Z okazji 100-lecia urodzin profesora Zdzisława Czepego

pracujących tam geomorfologów z Łodzi i geologów z Krakowa. Postanowił tam powrócić z wyprawami UJ, co nastąpiło dopiero po 20 latach, kiedy był już profesorem i wicedyrektorem Instytutu Geografii UJ.

Dlaczego Sørkappland – Ziemia Południowego Przylądka – był i jest obszarem tak atrakcyjnym dla badań z zakresu nauk o Ziemi i innych?

Odpowiedź: ze względu na położenie geograficzne i unikalne środowisko przyrodnicze. Otóż jest to południowy półwysep Spitsbergenu, największej wyspy Svalbardu, której rozciągłość równoleżnikowa na północy wynosi 150–200 km, a ku południu zwęża się na kształt klina między dwoma morzami – Barentsa na wschodzie i Grenlandzkim na zachodzie. Ich wody różnią się termicznie wpływając na klimat. Wschodnie wybrzeże jest oziębiane Prądem Wschodniospitsbergeńskim, płynącym z wnętrza Arktyki na południe, co powoduje silne zlodowacenie i brak zwartej roślinności. Wybrzeże zachodnie jest ocieplane od południa ciepłym Prądem Zachodniospitsbergeńskim, co warunkuje relatywnie słabe zlodowacenie i zwartą przeważnie roślinność tundry ze stadami reniferów. W dodatku, wybrzeża te różnią się budową geologiczną i rzeźbą. Na wschodzie przeważają góry z mało odpornych skał kredy i trzeciorzędu, opadające bezpośrednio do morza albo wąskich (do 1 km szer.) nizin nadmorskich. Na zachodzie góry oddzielone są od morza szerszymi (do kilku km) nizinami, a jedno i drugie wycięte są w odpornych skałach proterozoiku i paleozoiku. Te dwa wybrzeża są więc kontrastowo różne pod względem przyrodniczo-krajobrazowym. Im dalej na południe, tym odległość między nimi jest mniejsza, a gradient zmienności cech środowiska większy.

Najbardziej dotyczy to Sørkapplandu, bo stanowi on koniec wspomnianego klina lądowego. Rozciągłość równoleżnikowa półwyspu sięga maksymalnie 40 km na północy, a tylko kilkunastu km na południu. Klin ten jest „naderwany” przez dwa fiordy – Hambergbukta od wschodu i Hornsund od zachodu – zamknięte klifami lodowców Hambergbreen i Hornbreen budujących przesmyk między Sørkapplandem a resztą Spitsbergenu. Jego szerokość od początku XX w. stale maleje wskutek recesji tych lodowców. Rozciągłość południkowa półwyspu wynosi 55 km.

Dzięki wybitnemu zróżnicowaniu przestrzennemu półwysep jest doskonałym terenem badań wszelkich współzależności między elementami środowiska. Ich odbiciem jest niezwykle urozmaicony krajobraz: glacialny i peryglacialny, górski i nizinny, śródlądowy i nadmorski. Te typy krajobrazu są znów wewnętrznie zróżnicowane, np. nadmorski na fiordowy i nad-oceaniczny. W krajobrazie trwają ślady plejstoceńskiego lądolodu Barentsa, który przynajmniej raz pokrywał półwysep. Można tam poznawać reakcję środowiska

na współczesne ocieplenie, odkrywając nowe zjawiska i ustalając ich prawidłowości.

W 1957 r. Sørkappland był jeszcze słabo zbadany. Potem jego kolejne części były stopniowo rozpoznawane przez Polaków od północnego zachodu poczynając. Ale nawet w latach 1980 i 1981 – gdy profesor Z. Czeppe jako projektodawca i kierownik badań UJ osobiście inicjował tam letnie wyprawy naukowe UJ – liczne podstawowe zagadnienia pozostawały nietknięte.

W ich organizacji pomagał Profesorowi mgr Adam Krawczyk – Jego asystent. Były one wzorcem dla następnych wypraw do 1990 r. włącznie. Jako doświadczony alpinista Adam zajął się stroną logistyczno-organizacyjną, w tym skomplikowaną kwestią współpracy z radzieckim górniczym Trestem „Arktik Ugol” (korzystaliśmy z jego statków i helikopterów, a także aprowizacji). Ruble transferowe, niezbędne do (korzystnych dla nas) rozliczeń finansowych, dostawaliśmy dzięki dobrym kontaktom Adama z Biurem Podróży i Turystyki „Almatur”.

Dlaczego Profesor rozpoczął wyprawy od północnego zachodu półwyspu?

1. Ta jego część jest najłatwiej dostępna (również ze stacji Instytutu Geofizyki PAN) drogą morską, bo wysunięta między otwarte Morze Grenlandzkie i fiord Hornsund.

2. Pozostaje ona eksponowana na stosunkowo ciepłe wschodnie wiatry fenowe, które latem topią zimowy opad śniegu. Obejmuje ona niziny nadmorskie oraz dwa pasma gór bez lodowców i dolinę między nimi (Lisbetdalen), co jest wyjątkowe na Sørkapplandzie i rzadkie na Spitsbergenie. Pokrywa roślinna jest tam widoczna w krajobrazie, podczas gdy na większości terytorium półwyspu nie ma jej. Podobnie jak klimat i wody, pozostawała ona prawie niezbadana do lat 80. XX w. Brak lodowców na zwartym obszarze prawie 100 km² czyni jego eksplorację dość bezpieczną, co było szczególnie ważne dla początkujących badaczy.

3. Ostatnia stacja traperska działała tam do powstania Parku Narodowego Południowego Spitsbergenu w 1973 r. i jest zachowana na północ od przylądka Palffyodden (ze stacją pomocniczą na Breinesflya). Jest ona dobrą bazą wypraw letnich, bo chata z drewnianych belek (dwie izby z piecami i przedsionek) jest odporna na atak białego niedźwiedzia, w przeciwieństwie np. do namiotów.

Te trzy zalety północno-zachodniego Sørkapplandu pozostają tym bardziej cenne, że w tej właśnie części półwyspu jest wiele zjawisk przyrodniczych i obiektów historycznych godnych badania naukowego.

Z okazji 100-lecia urodzin profesora Zdzisława Czeppego

W związku z tym w latach 80. XX w. odbywały się tam coroczne wyprawy UJ. W ich wyniku rozpoczęto lub pogłębiono poznanie wszystkich elementów środowiska, a także rozwikłano – metodami historyczno-archeologicznymi – znaczący wycinek dziejów Spitsbergenu.

Od połowy lat 80. badacze wyprawiali się stamtąd pieszo w inne części półwyspu, z reguły nie przekraczając lodowców Körberbreen na północy i Olsokbreen na południu, ponieważ uchodzą one do morza i są trudne do przejścia. Potem rozszerzono badania UJ na południe i wschód półwyspu.

Ale nie byłoby tego wszystkiego bez pierwszych dwóch wypraw, kierowanych przez profesora Z. Czeppego, na północny zachód półwyspu. Wiem od Niego, że te dwie wyprawy – i następne, którymi kierował z Krakowa – były radością ostatnich 11 lat Jego życia. Dlatego pragnę przypomnieć, że w pierwszej z nich, rekonesansowej w 1980 r., oprócz Profesora wzięli udział mgr A. Krawczyk (historyk) i mgr Roman Suchanek (klimatolog). W drugiej wyprawie, podczas której Profesor przeprowadził fizycznogeograficzne kartowanie nizin nadmorskich, towarzyszyli Mu: mgr A. Krawczyk, mgr Tomasz Kalicki (geograf fizyczny), Tomasz Dziedzic z BPiT „Almatur” i Anna Musiał – dziennikarka związana z „Almatorem” (Fot. 1). Wyprawę tę odwiedził profesor Tore Gjelsvik (dyrektor Norweskiego Instytutu Polarnego) – przyjaciel Profesora (Fot. 2). Z wyprawy tej profesor Z. Czeppe zachował, w archiwum Zakładu Geografii Fizycznej IGiGP UJ, tekę czarno-białych zdjęć opisanych pod jego dyktando przez studentkę (prawdopodobnie J. Gewont). Zdjęcia te prezentujemy na dołączonej płycie CD pod tytułem Z teki profesora Czeppego, Sørkapland, 1981. Autorami tych zdjęć, jak również Fot. 1 i Fot. 2, byli – poza Profesorem – również pozostali uczestnicy wyprawy 1981 r.

Literatura

(w poniższych pozycjach biograficznych przytoczono kompletną bibliografię prac Profesora oraz o Profesorze Z. Czepem)

- CZEPPE Z. 1936. Niezbadane groty na Bukowcu. *Młody Geograf. Dwumiesięcznik Koła Krajoznawczego Państwowego Gimnazjum im. Króla St. Leszczyńskiego w Jaśle* 1(20): 8–11.
- CZEPPE Z. 1952. Z morfologii Gór Stołowych. *Ochrona Przyrody* 20: 236–254.
- CZEPPE Z. 1960. Zjawiska sufozyjne w glinach zboczowych górnej części dorzecza Sanu. *Instytut Geologiczny. Biuletyn*, 150, *Z badań czwartorzędu w Polsce* 9: 297–332 + 6 tabl.
- CZEPPE Z. 1961. Roczny przebieg mrozowych ruchów gruntu w Hornsundzie (Spitsbergen) 1957–1958. *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne* 3: 75 s. + 9 fot. + 7 zał.
- CZEPPE Z. 1964. Exfoliation in a periglacial climate. *Geographia Polonica* 2: 5–10 + 4 fot.
- CZEPPE Z. 1966. Przebieg głównych procesów morfogenetycznych w południowo-zachodnim Spitsbergenie. *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne* 13, 125 s.

- CZEPPE T., GERMAN K. 2010. *Wojenne drogi profesora Zdzisława Czeppego*, [w:] A. Jackowski, A. Michno (red.), *Pamiętamy... Geografia polska w okresie II wojny światowej*. Uniwersytet Jagielloński, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Kraków, s. 155–163 + 8 stron fot.
- GERMAN K., ZIAJA W. 1999. *Zdzisław Czepe 1917–1971*, [w:] B. Kortus, A. Jackowski, K. Krzemień (red.), *Geografia w Uniwersytecie Jagiellońskim 1849–1900, t. 2: Wybitni geografowie Uniwersytetu Jagiellońskiego*. Instytut Geografii UJ, Kraków, s. 154–170.
- GERMAN K., ZIAJA W. 2000. *Zdzisław Czepe (1917–1971) – geograf, geomorfolog, geograf fizyczny, polarnik*, [w:] A. Zemanek (red.), *Złota Księga Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi, Część I: Biografie uczonych*. Uniwersytet Jagielloński, Kraków, s. 411–420.
- KRAWCZYK A. 1993. Bibliografia prac Zdzisława Czepe. *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne* 94: 21–27.
- KRAWCZYK A., ZIAJA W. 1993. Zdzisław Czepe as a polar explorer. *Zeszyty Naukowe UJ, Prace Geograficzne* 94: 15–19.

Fot. 1. Wyprawa Uniwersytetu Jagiellońskiego na Spitsbergen w 1981 r. przed chatą traperską koło Palffyodden: Tomasz Kalicki, Anna Musiał, Zdzisław Czepe, Adam Krawczyk (z archiwum Zakładu Geografii Fizycznej IGiGP UJ)